

ประวัติหม่อมราชวงศ์ดุษฎิศจิ ดิศกุล

ม.ร.ว. ดุษฎิศจิ ดิศกุล เป็นบุตรคนที่ ๒ ของหม่อมเจ้าจุฑาธิศ ดิศกุล และ หม่อมเข้ม ดิศกุล ในสมัยที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ หม่อมเจอยุทธยาภรณ์ ดิศกุล แห่งม.ร.ว. นิตยาธิศ ดิศกุล พยายามให้ใหญ่โตแล้ว ๆ แต่ยังเขวามาก เพราะฉะนั้น ม.ร.ว. ดุษฎิศจิ จึงเป็นบุตรและนิตยาคนใหญ่ที่รักใคร่เอ็นดูของบิดามารดาตลอดจนสมัยเด็ก ๆ ดับมา หม่อมมัยนา ได้ถึงแก่กรรมเสียก่อนไม่ได้เห็นหลาน

ตลอดเวลาปฐมวัย ท่านน้อย เปาโรหิตย์ (มารดาเจ้าพระยามหิธร) คุณยายของ ม.ร.ว. ดุษฎิศจิ ได้รับเป็นพระอัยยิกาแทนมารดาโดยตลอด ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าการจะเลี้ยงดูให้สมควรต่อเบญจมาศของวงศ์ตระกูล จำต้องยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของคุณยายท่าน และกด้วยนามของคุณยายท่าน จึงได้สมควรพ้นจากความไขว่ไขว่ลำบากหลายคราว จนกระทั่งได้มีโอกาสใช้ชีวิตสนองพระเดชพระคุณท่านผู้อุปการะคุณในกาลต่อมาได้

เมื่อเติบโตขึ้นแล้ว ก็ได้เข้าศึกษาอยู่ในโรงเรียน
มัธยมวัดเทพศิรินทร์ และโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้สำเร็จแล้ว จึงได้ทรงพระดำริ
ให้ไปศึกษาวิชาการพาณิชย ณ ประเทศเดนมาร์ก ดำรง
ได้รับคิปปอดมาจากวิทยาลัยของประเทศนั้น แล้วจึงได้
เดินทางกลับสู่บ้านเมืองของตน รวมเวลาที่ออกไปอยู่ใน
ต่างประเทศทั้งหมด ๗ ปี ในระหว่างที่อยู่ใน ประเทศเดนมาร์ก
H. E. Mr. Andersen (ท่านแอนเดอร์เซน) ได้ให้
อุปการะเลี้ยงดูด้วยความเอ็นดูเป็นพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๗๔ ม.ร.ว. ดุษฎี ได้เข้ารับราชการใน
กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม เมื่อครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี
ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๘ จึงได้ย้ายเข้ามารับราชการ
ในกองประมวลสถิติและพยากรณ์ ในสำนักนายกรัฐมนตรี
จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๙๑ การปฏิบัติหน้าที่ราชการของ
ม.ร.ว. ดุษฎี ก็ได้ดำเนินเรื่อยมาตลอดมา ซึ่ง
ได้จบแล้ว ได้เคยรับสั่งชมเชยในระหว่างที่พระชนม์เดิม

ว่า “หลานของท่านผู้นี้จะไม่เด่นในตำแหน่งหน้าท้าวราชการ
แต่ก็ไม่ประกอบกรรมทำชั่ว”

ในด้าน การ ถิ่นของ พระเดช พระคุณ ต่อท่านผู้มีพระคุณ
ปรากฏว่า ม.ร.ว. ดุษฎี ได้ปฏิบัติแล้วโดยครบถ้วน
อุทธรณ์เช่น ในคราวเมื่อคุณยายท่านเจ็บมาก เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๗๓ ประสงค์อยากได้เห็นหน้าหลาน ม.ร.ว.
ดุษฎี จำต้องเดินทางกลับมาเยี่ยมบ้านชั่วคราว ประจวบ
กับอาการของคุณยายท่านค่อยฟื้นคืนชีพ พอได้เห็นหน้า
หลานความบดบังเพิ่มขนทอคุณ ถึงกับท้าวพระขวัญด้วย
ตนเอง ถึง ม.ร.ว. ดุษฎี จะไม่ทำอะไรมากนัก ก็
เสมือนได้ช่วยต่ออายุของคุณยายท่านออกไปได้อีก ๒ ปี
เมื่อสำเร็จการศึกษาเดินทางกลับในคราวหลัง คุณยาย
ท่านได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ม.ร.ว. ดุษฎี ได้อุปถัมภ์
ในพระพุทธศาสนา ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษา
จารย์วัดเทพศิรินทราวาสเป็นพระอุปัชฌาย์ เพราะฉะนั้น
จึงเป็นบุตรและหลานคนแรกของท่านพ่อ และสมเด็จพระ
พุทธโฆษาจารย์เจ้าอาวาสให้ทุนได้ทอดพระเนตรเห็น พ.ศ.
๒๔๗๗ ม.ร.ว. ดุษฎี ได้สมรสกับนางสาวมณฑนา

กฤษณ ญายยา ขิดาพระยาวิชิตชดชว (ม.ด. เวศร
กฤษณ) และคุณหญิงผว วิชิตชดชว มีบุตรคนหนึ่ง อัน
นับได้ว่าเป็นเหลนดึกดำบรรพ์คนแรก และทรงตั้งนามว่า กฤษ
ณโองการทันตอดพระเนตรเห็น

เมื่อวันท ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๓ ม.ร.ว. ดุษฎี
ดิศกุล ได้ป่วยเป็นไข้รายกาฬนภางแอ่น และถึงแก่กรรม
ลงอย่างกะทันหัน ด้วยความล้มเหลวของแพทย์จะเยียวยา
ได้ เมื่อเวลา ๒๓.๐๐ น. ในวันเดียวกันที่โรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ รวมอายุได้ ๔๒ ปี บรรดาญาติมิตรต่างรุด
อาลัยและเศร้าโศกเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ประกอบการกุศล
ถวายบรรจุศพไว้ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม บัดนี้ถึงโอกาสอัน
ควรแล้ว เจ้าภาพจึงพร้อมใจกันขอพระราชทานเพลิงศพ
ณ วัดมกุฏกษัตริยารามนี้ เมื่อเสร็จแล้วจักได้เชิญอัฐิ
ไปบรรจุที่อนุสรณ์สถานประจำตระกูลดิศกุล ณ วัด
นิเวศธรรมประวัติ บางปะอิน ต่อไป

เจ้าภาพ

วงศ์วรดิศ

๓ สิงหาคม ๒๔๙๒

กระแถพระตำร้ต

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาธรรมราชานุภาพ

ทรงคอบคำถวายพระพร

ของนักเรียนไทย

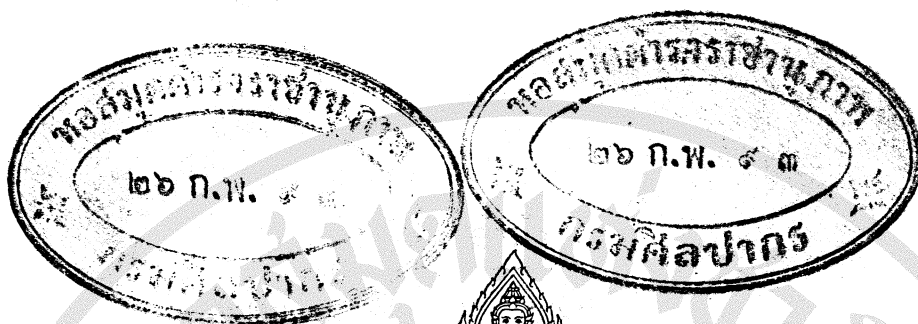
ที่กรุงรัตนคคณ เมอานท ๓๐ มิถุนายน

พ.ศ. ๒๔๗๓

Received from 26 Nov. 93

W. W. W.

กระแสน้ำดำรัส

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษร

ทรงตอบคำถามพระพร

ของนักเรียนไทย

ที่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน

พ.ศ. ๒๔๗๓

คำนำ

หม่อมเข้ม ดิศกุล มีความประสงค์จะได้พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งยังไม่เคยพิมพ์มาก่อน เพื่อพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมราชวงศ์ดุษฎี ดิศกุล และปรากฏว่าเจ้าภาพชอบเรื่องกระแฉะพระตำราสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงตอบคำถวายพระพรของนักเรียนไทยในยุโรป เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ กรมศิลปากรไม่ขัดข้อง จึงอนุญาตให้จัดพิมพ์ขึ้นตามความประสงค์

เรื่องกระแฉะพระตำราของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนี้ มติคณะอยู่ในหอสมุดดำรงราชานุภาพ ใจความสำคัญแห่งพระตำราซึ่งหมายถึงจะแสดงให้นักเรียนไทย ซึ่งออกไปศึกษาวิชาต่าง ๆ อยู่ในทวีปยุโรปได้ทราบว่า ไทยเรารักษาเอกราชของชาติมาได้อย่างไร ทรงกล่าวความโดยสังเขปเริ่มตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นเวลาที่ชาติมหาอำนาจทางทวีปยุโรปกำลังแสวงหาเมืองขึ้นและผลประโยชน์ทาง

๗

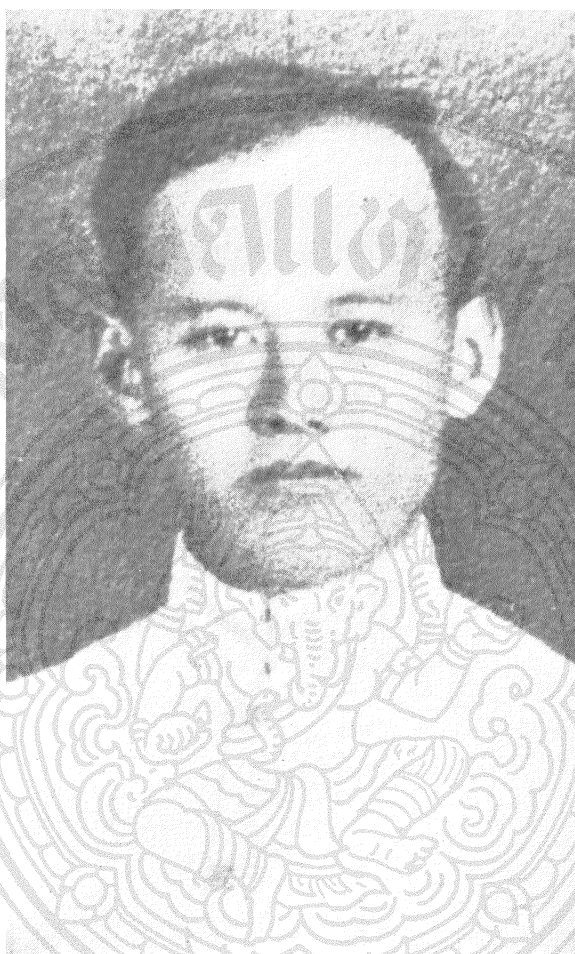
ทวปอาเซย และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
แก้ไข โดยไม่ต้องให้ไทยตกลงกับให้ทำสัญญาแบบ Extra
Territorial เหมือนอย่างของอังกฤษได้บังคับให้ประเทศจีน
และประเทศพม่าทำกับตนมาแล้ว

นำเสียขายทั้งทรงบนทักคางไว้ไม่จบ แต่เข้าใจว่าความ
ในตอนท้ายคงจะอธิบายถึงความมุ่งหมายในการที่รัฐบาลจัด
ตั้งนักเรียนออกไปศึกษาวิชาต่างประเทศ ก็เพื่อเตรียม
ไว้รับใช้ในวงราชการบ้านเรา เพราะคงแต่รัชกาลที่ ๕
เป็นต้นมา การติดต่อต่างประเทศมีมากขึ้น และนับวัน
ก็จะกว้างขวางยิ่งขึ้นทุกที

กรมศิลปากรขอเสนอไมทนาฤศตบุญราศีที่เจ้าภาพบำเพ็ญ
เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่หม่อมราชวงศ์ดุษฎีดิศกุล
และพิมพ์หนังสือแจกเป็นสาธารณประโยชน์ ขออำนาจ
แห่งบุญกุศลที่บำเพ็ญนั้น จงเป็นปัจจัยให้สำเร็จวิธุคุณ
วิบุลผลแก่หม่อมราชวงศ์ดุษฎีดิศกุล ตามควรแก่
คติวิสัยในสัมปรายภาพทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๕ สิงหาคม ๒๔๕๒

ม.ร.ว. ดุษฎิติก ติศกุล

ชาตะ วันที่ ๓๔ พฤศจิกายน ๒๔๔๘

มรณะ วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๐

อายุ ๔๒ ปี

กระแสพระดำรัส

ของ

สมเด็จพระปาดำรงราชานุภาพ

ทรงตอบคำถวายพระพรของนักเรียนไทย

ที่กรุงลอนดอน เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน

พ.ศ. ๒๔๗๓

ฉันขอขอบคุณนักเรียนชาวสยาม ที่ได้มาใส่ใจพร้อมกัน
จัดการเลี้ยงให้เป็นเกียรติยศและความยินดีแก่ตัวฉันกับทั้ง
ลูกหญิงทนายโรปด้วยกันในวชนั้น ที่ฉันใช้คำเรียกท่าน
ทั้งหลายแต่ว่า “ชาวสยาม” เรียกโดยตั้งใจ ด้วยเห็นว่า
เราทั้งหลายมาอยู่ด้วยกันในเวลานี้ถึงสามทศวรรษในตระกูล
ชนต่าง ๆ กัน เป็นเจ้าบาง เป็นขุนนาง เป็นนายบางก็ตาม
แต่ฉันไม่สำคัญเท่ากับชื่อที่เป็นชาวสยาม เพราะในเวลา
นี้เราทั้งหลายพลัดพรากจากบ้านเมืองของเรามาอาศัยอยู่ใน
ประเทศของชนชาติอื่นที่เป็นมิตร ชาวประเทศนั้นเขาจะ
รู้จักว่าคนไหนในพวกเราเป็นเจ้าหรือเป็นนายและชื่อว่า ก
หรือว่า ข นมมน้อยนัก เขารู้แต่เราเป็นชาวสยาม เรียก

เราเห็นว่า พวกชาวสยาม ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าในพวกเรา
 ใครทำดี เช่นประพฤติวรศึกษาศิลปะและธรรมและกิจ
 มรรยาทเรียบร้อยกต หรือว่าถาเป็นนักเรียนดีมาบรรณในการ
 ศึกษาจนรอบรู้ได้ปริญญาดี หรือเพียงแต่ปรากฏว่า
 มีความเพียรพยายาม หาวิชาความรู้มาเรียนจริง ๆ กัด
 เขาก็ควรได้รับรู้ว่าชาวสยามเป็นคนดีมีอริยาคัย ถ้าคนไหน
 ในพวกเรามาทำความชั่ว ความชั่วก็ตกอยู่กับชาวสยาม
 เสียชื่อเสียงด้วยกันทั่วไป เปรียบว่าถาตัวฉันออกไปกิน
 เหล้าเมาไปวันวันว่ายอยู่กลางถนนจนถูกโปดัดจับ ที่เขา
 จบตรงตวัดเคยเห็นว่า “ปิ่นสดาว” ทำหยาเบเช่นนั้น
 งามน้อย เขาคงพากันตเคยชินชื่อว่า “ชาวสยาม” หรือ
 “เจ้าสยาม” มาทำชั่ว เสียเกียรติยศถึงบ้านเมืองและเสีย
 ชื่อเสียงของชาวสยามทั่วไป เพราะฉะนั้นบรรดาชาวสยาม
 ที่มาอยู่ในยุโรปไม่เดอกว่าจะเบนบคคตชนใด หรือมาอยู่
 เพอจการอนใด ยอมมหนาทจะครองระวงรักษาเกียรติยศ
 ของบ้านเมืองกับทั้งชื่อเสียงของชาว สยามเหมือนกันหมด
 ทุกคน นเป็นขอคำคญขอหนง

ออกขอหนังสือเดินทางหลายครั้งในฐานะบ้านเมืองของเรา
 มาอยู่ในยุโรปกัน แม้จะปรากฏว่ามาเพื่อกิจต่าง ๆ กัน
 เช่นบางคนมารบราชการอยู่ในต่างประเทศ บางคนมาศึกษา
 วิชาความรู้ และบางคนเช่นตัวฉันมาเที่ยวเตร่ก็ดู น่า
 ยอมผูกพันอยู่กับบ้านเกิดเมืองเดิมของตน และประสงค์จะ
 ให้ประเทศสยามมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นอิสระของไทยเรา
 คงต่อไปชั่วกัลปาวสาน ความประสงค์อย่างนี้ย่อมมีอยู่ใน
 ใจของพวกเราเหมือนกันหมดไม่เลือกหน้า ถึงชนชาติอื่น
 บรรดาที่แผ่นดินถิ่นฐาน เขากยมารักบ้านเมืองและพอใจ
 จะเป็นอิสระแก่ชาติของเขาเช่นเดียวกับเรา ผิดกันแต่
 บางชาติรักชาติดีรูปไว้ไม่ได้ ด้วยเหตุไม่เป็นดั่งค
 ้นเองบ้าง ด้วยไม่ทำนุบำรุงบ้านเมืองของตนให้รุ่งเรือง
 ดมยบ้าง ก็ต้องตกอยู่ในอำนาจของชนชาติอื่น เพราะ
 ฉะนั้นถ้าชาติใดมีความประสงค์จะอยู่เป็นอิสระ จึงต้อง
 พยายามรักษาอิสรภาพประเทศของตนด้วยประการทั้งปวง
 แม้จนยอมเอาชีวิตแตกและต้องช่วยกันระดมรักษาย่อม
 จะเผด็จไม่ได้ รวมความเจตนาเพื่อจะให้บ้านเมืองของตน

เจริญสุข และมั่นคงในความเป็นอิสสระภาพสืบไปภายหน้า
 นบนยอดของความมั่งหมายเหมือนกลิ่นหอมทุกชาติดังกล่าว
 มา

ธรรมดามนุษย์ไม่ว่าชาติใด ถ้ามีแดนดินเป็นถิ่นฐาน
 บ้านเมืองของตน ก็ย่อมอยากจะอยู่เป็นอิสสระด้วยกัน
 ๕๕ เห็นประเทศที่ตองตกเป็นทาสของชาติอื่น ย่อม
 เป็นด้วยไม่สามารถจักรักชาติอิสสระไว้ได้ เพราะเหตุที่ไม่
 เป็นล้ามคึกคนเองบ้าง เพราะหลงเดินเดอไม่ทำนุบำรุงบ้าน
 เมืองของตนให้เจริญสมกับล้ามยบาง มนุษยชาวประเทศ
 ไตปรารภนาจะอยู่เป็นอิสสระแก่ชาติของตน จึงจำเป็นตอง
 ช่วยกันพยายามรักษาอิสสระภาพไว้ให้มั่นคง แดวมอบตั้ง
 ๕๖ แกชนตถหฐานให้ช่วยกันรักษาล้ามไป ดงนความเป็น
 อิสสระภาพของประเทศนั้นจึงจะอยู่ไถถาวร จะยกเรื่องใน
 พงศาวดารสยามมาแสดงให้เห็นเป็นอทาหรณใน ความซอก
 ๕๗ กถาวน คือเมือกรุงกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (แต่
 พ.ศ. ๑๘๘๓ ถึง พ.ศ. ๒๓๓๐) ประเทศสยามเคยเสียอิสสระ
 ๒ ครั้ง ครั้งแรกเสียแก่พระเจ้าหงสาวดี เมือ พ.ศ. ๒๓๑๒

แต่เดิมเจ้าพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นนายหน้าชาวสยาม
ให้พยายามรบพุ่งข้าศึกจนได้ชัยชนะ ด้ามารกเอาอิสร-
ภาพของประเทศสยามคนมาไดดงเกา บ้านเมืองกอยเยน
เป็นลุ่มต่ำมา ๑๔๕ ปี ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๓๐ ประเทศสยาม
กลับเสียอิสรระเกะพะมาอีกครั้ง ๑ เมื่อนหลวงพระยาตาก
ด้ามารกรวมกำลังทางหัวเมืองชายทะเล เข้ามาชิงเอา
พระนครศรีอยุธยาคืนได้จากพะมาในไม่ช้าก็คิด แต่ครานั้น
ประเทศสยามถูกข้าศึกทำลายยับเยินยิ่งกว่าหนหลัง เพราะ
ศโศกโศกได้เมืองใดก็รบทัพพญจนคนกวาดเอาไปเป็นเชลยเสีย
ทงหน แล้วฆ่าเผาเมืองนั้นเสียด้วย เมื่อนหลวงพระยาตาก
ไม่กล้าลงพ้อจะกลับตงพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานีไดดง
เกา ต้องลงมาตงเมืองธนบุรีเป็นราชธานี พะมาก็ยังคง
พยายามจะมาทำร้ายอีก แต่เมื่ออยู่ในแผ่นดินเมื่อนหลวง
พระยาตากนั้นทางเมืองพะมาเกิดลำบากตนเองด้วยเหตุราช-
วงศ์แตกด้ามคึกกัน และข้ามศึกจนมาตเมืองพะมา กอง
ทัพพะมาทำตเมืองไทยในด้อมยกรงธนบุรีไม่ด้อมกำลังใหญ่
หลวง ไทยเราก็ออต่อสู้รักษอิสรภาพมาได้จนตตลอด

รัชกาลนั้น ครั้นถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ทาง
 ประเทศพม่ากลับเร่ร่อน และเกิดมพระเจ้าแผ่นดินทรง
 อานุภาพอย่างเช่นพระเจ้าหงสาวดีแต่ปางก่อนชน ออกองค์ ๑
 มุ่งหมายจะทำลายอิสสระภาพของประเทศสยามให้จงได้
 ให้รวบรวมกำลังมากมายใหญ่หลวงยิ่งกว่าครั้งไหน ๆ ซึ่ง
 เคยปรากฏมาแต่หนหลัง ยกเข้ามาตีเมืองไทยเมื่อ พ.ศ.
 ๒๓๒๘ กองทัพพม่าครั้งนั้นยกมาทุกทิศทุกทางที่จะมาได้
 จำนวนข้าศึกที่ยกมามากกว่าจำนวนพลของไทยถึงสามต่อ
 หนึ่ง เป็นแต่ข้าศึกยกมาไม่ได้พร้อมกันหมดทุกทาง ชาว
 สยามอันเป็นบุรพชนต้นสกุลของเราทางหลาย นับแต่พระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นต้น ช่วยกันต่อสู้เอา
 ชัยชนะได้ในครั้งนั้น และในครั้งหลัง ๆ ต่อมาจนข้าศึก
 เข็ดขยาด จึงสามารถรักษาอิสสระภาพของประเทศสยาม
 ไว้ให้เป็นมรดกแก่ชนลูกหลานว่านเครือสืบมาจนทุกวันนี้
 แม่บุรพบุรุษของเราได้ช่วยกันรบพุ่งมชัยชนะแก่ข้าศึก
 และได้อิสสระธรรมประสงคดังกล่าวแล้ว การรักษาสิสสระ
 ภาพในสมัยต่อมากมิใช่ง่าย ขอนจะพึงเห็นได้ในเรื่อง

พงศาวดารซึ่งจะนำมาด่าทอให้ฟังต่อไปอีกตอนหนึ่ง ด้วย
เขาใจว่าท่านทงหยดายนกเรียนคงจะไม่เบียดเบียนเรื่องประวัติ
ของบ้านเกิดเมืองนอนของตน

ในสมัยเมื่อแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ทวีปเอเชีย
ฝ่ายตะวันออกมีประเทศที่เป็นอิสสระอยู่ ๕ ประเทศด้วยกัน
คือ พม่า ดชาม ญวน จีน และญี่ปุ่น ถัดนิยมใน
รัฐประศาสตร์โนบายคล้าย ๆ กัน เช่นในการทเกยวข้องกับ
นานาประเทศ ถ้าจะเป็นไมตรีกันก็แต่แต่งทูตเชิญพระ-
ราชดำเนินกับเครื่องราชบรรณาการไปมาถึงกัน ประเพณี
ที่จะทำหนังสือสัญญาต่อกันอย่าง ประเทศใน ยุโรป ห้ามไม่
ชาวประเทศหนึ่งไปค้าขายในอีกประเทศหนึ่ง ก็ต้องได้รับ
อนุญาตของรัฐบาลเจ้าของประเทศ และต้องยอมอยู่ใน
บังคับบัญชาเหมือนกบพลเมืองของประเทศนั้น จึงจะไป
ค้าขายได้ ในสมัยที่กล่าวมานี้ประมาณเวลาที่ในยุโรปได้รู้จัก
ทะเลไปเดียน อังกฤษเป็นฝ่ายชนะได้อาณาเขตต์ในอินเดีย
กว้างขวาง เป็นเหตุให้อังกฤษมีอำนาจทางตะวันออกยิ่งขึ้น
กว่าแต่ก่อน แต่รัฐบาลยังมอบอำนาจให้บริษัทอีสต์อินเดีย

ปกครองหัวเมืองชนทางตะวันออกอย่างแต่ก่อน บริษัท
 นนเมอ มอานาจ มากชน กษายการคาขายหากำไรให้กว้าง
 ขวางออกไป ถึง พ.ศ. ๒๓๒๙ มาขอเข้าเฝ้าบิณฑ
 เจ้าพระยาไทโร (ซึ่งเป็นประเทศราชมาตย์ชนค่อไทย)
 เบนัดถานทคาศาย

ครนถรชกาดท ๒ กรงรัตนโกสินทร ความปรากฏ
 ว่าพะมำกิดจะมาตเมืองไทยอก และครวณพะมำเกิดยกถ่อม
 เจ้าพระยาไทโรและชักชวนพระเจ้ากรุงญวน ให้ยกเข้ามาค
 เมืองไทยกับพะมำพร้อมกันทง ๓ ทาง ญวนไม่เขาควย
 แต่เจ้าพระยาไทโรเป็นขบถรบจะช่วยพะมำ ฝ่ายไทยจึงให้
 กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตงไปคตเมืองไทโร คัดกำดง
 พะมำเดี่ยก่อน เจ้าพระยาไทโรดีไม่ไหวก็หนีไปอาศัยอังกฤษ
 อยู่ทเกาะบิณฑ แต่ด้วยยังให้พวกมธายคิตรายค่อไทยที่ตงไป
 ปกครองเมืองไทโร ไทยขอให้อังกฤษดงคตเจ้าพระยาไทโร
 มาให้ หรือมิฉะนั้นก็ให้ควบคุมเจ้าพระยาไทโร อย่าให้คิต
 ปองร้ายค่อไทย อังกฤษก็ไม่ทำตามประสงค์ของไทย การ
 เกี่ยวข้องในระหว่างไทยกับอังกฤษในสมัยกรุงรัตนโกสินทร

เริ่มมณฑลด้วยเบญจกนกดงดำมา แต่เมื่อในสมัยเดียวกัน
 ก็น้องอังกฤษเกิดรบกับพม่า (ครั้งแรก) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๖
 อังกฤษยังไม่รู้ว่าพม่าจะมาถึงสักเพียงใด ว่าไทยเป็น
 ศัตรูอยู่กับพม่าจึงมาชวนไทยเป็นสัมพันธมิตรให้ช่วยกันตี
 เมืองพม่า ไทยได้แต่งกองทัพออกไปช่วยอังกฤษจนถึง
 เมืองเมระตะเมื่อตอนต้นรัชกาลที่ ๓ ครั้นมขยชนะ เดิม
 อังกฤษคิดจะมอบเมืองทวายและเมืองตะนาวศรีที่ได้มา
 จากพม่าให้แก่ไทยเพราะต่อแดนกับไทย แต่ฝ่ายไทยเห็น
 ว่าจรรยาชาวกนก จึงเปลี่ยนมาว่ากับอังกฤษถึงเรื่องทาง
 เมืองไทร ตกกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘
 (หนังสือสัญญาระบบนเรียกกันจนหลังว่า “สัญญาเบอร์-
 น” ตามชื่อนายร้อยเอก เฮนรีเบอร์น ซึ่งเป็นทศของบริษั
 ตอังกฤษที่ปกครองอินเดียให้มาทำหนังสือสัญญานี้) มี
 เนื้อความในหนังสือสัญญาว่าฝ่ายอังกฤษจะให้เจ้าพระยา
 ไทรไปอยู่ที่อื่นให้ห่างไกลแดนสยาม มิให้มาก่อกวนไทย
 ที่เมืองไทรได้ ฝ่ายไทยยอมให้อังกฤษซื้อเสบียงอาหาร
 ที่เมืองไทรได้สะดวกเหมือนเมื่อเจ้าพระยาไทรยังปกครองอยู่

และขอมอบอนุญาตให้เรือกำปั่นอังกฤษเข้ามาค้าขายได้ถึง
 กรุงเทพฯ ฯ เมื่อได้เสียค่าจังกอบตามขนาดเรือ (เหมือน
 เช่นเคยเก็บจากเรือต่างประเทศมาแต่โบราณ) สัญญา
 เบอรนเป็นหนังสือสัญญาฉบับแรกที่ไทยทำกับต่างประเทศ
 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะมีความจำเป็นด้วยกนท
 ๒ ฝ่าย ฝ่ายอังกฤษได้ยึดเอาหัวเมืองมอญของพระมาตาม
 ชายทะเลไว้เป็นเมืองขึ้น ร้อยว่าจะต้องเป็นอริกับพระมา
 ต่อไป ไม่อยากจะให้ไทยเป็นอริอยู่ข้างหลังออกทางหนึ่ง
 จึงเห็นประโยชน์ที่จะเป็นไมตรีต่อไทย ฝ่ายไทยไม่ยาก
 ให้พวกมอญได้อาศัยกำลังอังกฤษก่อการกำเริบ ก็เห็น
 เป็นประโยชน์ที่จะให้อังกฤษรับสัญญาว่าจะไม่ทำเช่นนั้น
 ส่วนท่อนุญาตให้เรืออังกฤษเข้ามาค้าขายถึงกรุงเทพฯ ฯ ไม่
 ถือว่าเป็นการต่ำถ้อย เพราะเคยมีเยี่ยงอย่างมาแต่ก่อนแล้ว
 ตั้งแต่ทำสัญญาเบอรนแล้ว ไทยกับอังกฤษก็เป็นไมตรี
 ต่อกันมา

ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ มีเหตุเกิดชนทางประเทศจีน
 เป็นปัจจัยให้ฝรั่งต่างชาติเปิดยื่น ความประพฤติต่อประเทศ

ต่าง ๆ ทางตะวันออก หรือถ้าจะเพาะประเทศสยาม
ของเรา จะว่าการที่รัฐบาลให้ท่านทั้งหลายออกมาเรียนวิชา
ความรู้ในยุโรปทวชนนี้ แะองมาแต่เหตุที่เกิดขึ้นในประเทศจีน
ควรจะดีกว่าได้ คงจะเล่าเรื่องให้ฟังต่อไป

แต่เดิมมาเมื่อรัชชของกษัตริย์ปกครองอินเดีย รัชช
นั้นได้รับอนุญาตจากรัฐบาลจีนให้ไปค้าขายได้ที่เมืองกึ่งตง
เมื่อการค้าขายเจริญขึ้นรัฐบาลของกษัตริย์ขอทำหนังสือสัญญา
ค้าขายกับประเทศจีนตามประเพณีฝรั่ง รัฐบาลจีนไม่ยอม
ทำ แต่ยังไม่เกิดเป็นกรณี เพราะในสมัยนั้นรัชชของกษ
ัตริย์ต้องลงทุน และรับผิดชอบในการปกครองหัวเมืองชนของ
องกษัตริย์ทางตะวันออก มีลัทธิที่จะห้ามปรามมิให้องกษ
ัตริย์พวกลูกค้าขายแข่ง ครั้นถึงกำหนดต่ออายุสัมปทาน เมื่อ
พ.ศ. ๒๓๗๗ รัฐบาลองกษัตริย์เห็นว่าให้บริษัทมาค้าขาย
ประกาศเช่นนั้นไม่เป็นธรรม จึงเพิกถอนสิทธิเช่นนั้น แต่
นั้นกษัตริย์ของกษัตริย์พวกลูกอื่น ๆ ไปค้าขายถึงเมืองกึ่งตงมาก
ขึ้น แต่มักเอาเงินไปขายด้วยได้กำไรมาก รัฐบาลจีน
ประสงค์จะมีให้ราษฎรได้รับผลประโยชน์ก็ประกาศห้ามมิให้ใครเอาเงิน

เข้าไปขาย พวกพ่อค้าฝรั่งยกยดกตอเบเอาผืนเข้าไปขาย
 ถูกจับกุมและกริบดินคาเมือง ๆ รัฐบาลอังกฤษจะระงับ
 การหยกหยกที่เกิดขึ้น จึงตงขาราชการให้ไปเป็นหัวหน้า
 ของพวกพ่อค้าของอังกฤษสำหรับพดจากับรัฐบาลจีน รัฐบาล
 จีนไม่ยอมรบหรือเกยวของกบขาราชการของอังกฤษ และ
 กวดขันการจับฝิ่นยงชน ก็เคยเกิดวาทกบรัฐบาลอังกฤษ
 ถึงทำสงครามกันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๓ (ค.ศ. ๑๘๕๐) จีน
 แพดด้วยลัทธิดงกตงทพเรือของอังกฤษไม่ได้ ต้องทำหนังสือ
 สัญญาตามประสงค์ของอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ ที่จน
 ต้องจ่ายอมเป็นขอสำคัญ คือ

๑. ต้องลักระเกาะฮ่องกงให้เป็นเมืองชน ของอังกฤษ
 อังกฤษเอาเกาะฮ่องกงนเป็นทตงกตงทพเรือ สำหรับแผ่
 อำนาจทางตะวันออกต่อมา

๒. ต้องยอมอนุญาตให้อังกฤษตงภมดำนเา (Settle-
 ment) สำหรับค้าขายทหวเมืองชน ๆ เช่นเมืองเซียงไฮ้
 เป็นต้น เพิ่มจำนวนนอกจากเมืองกตง ออกหลายแห่ง
 และในเขตตทชงยอมให้อังกฤษตงภมดำนเานน ยอมให้

อังกฤษปกครอง ค่ายกับอยู่นอกอาณาเขตดิน รัฐบาล
จีนจะเข้าไปบังคับบัญชาไม่ได้

๓. รัฐบาลอังกฤษจะตั้งกงสุล ให้เป็นหัวหน้าอยู่
ประจำตามภูมิดำเนา (Settlement) ถ้าจีนมักจะตั้ง
บังคับหรือรองพองเอาโทษพวกอังกฤษ ต้องบอกให้กงสุล
บังคับบัญชาและพิจารณาพิพากษาโทษ ตามกฎหมายและ
ประเพณีของอังกฤษ (วิธีอย่างนี้เรียกว่า Extra Territorial)

๔. รัฐบาลจีนจะเก็บภาษีอากรจากพวกอังกฤษได้แต่
เพียงประเภทและพิกัดที่กำหนดไว้ในหนังสือสัญญา จะเก็บ
ยิ่งกว่านั้นอีกไม่ได้

ยังมีข้อความที่รัฐบาลจีน ต้องจ่ายยอม อย่างอื่น อีกหลาย
ข้อ ยกมาถนัดแต่ขอทบทวนมาถึงเมืองไทยในภายหลัง
ดังจะปรากฏในเรื่องต่อไป

การทจนวนแพ่งอังกฤษกรณี เป็นเหตุให้ฝรั่งเห็น
ประจักษ์ว่า เหตุประเทศทางตะวันออกนั้นไม่อาจต้านทาน
กองทัพเรือของฝรั่งได้ แตนนฝรั่งก็เปิดย่นวาทคดีวงวอน
ผ่อนผันต่าง ๆ ไปใช้กำลังข่มประเทศทางตะวันออกต่อมา

ในส่วนประเทศทางตะวันออกด้วยตนเอง โดยมากเชื่อตาม
 คำสอนโฆษณาว่ายอมเด็กสงครามอย่างซื่อร่าคาญ แม่
 ในประเทศสยามของเราเชื่อกันเช่นนั้น โดยมาก เพราะ
 ยังไม่มีใครเรียนภาษาฝรั่ง หรือเอาใจได้ศึกษาเรื่องประวัติ
 ทางยุโรป แต่เป็นเดชะบุญของไทยเรา เมื่ออยู่ในสมัยนั้น
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเป็นสมเด็จพระ
 พระเจ้าน้องยาเธอ ฯ เรียกกันว่า “ทูลกระหม่อมใหญ่”
 ซึ่งทรงผนวชอยู่ ตลอดรัชกาลที่ ๓ ไม่ทรงศึกษาถึง
 ในการปกครองบ้านเมือง มีโอกาสได้สมาคมกับพวกฝรั่ง
 ที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ทรงรู้ดีในพระญาณปรีชาว่า
 ฝรั่งจะมามีอำนาจทางตะวันออก และประเทศสยามจะต้อง
 เกยวข้องกับฝรั่งมากจนทุกที ถ้าไทยไม่มีความรู้ทางฝรั่ง
 จะลำบากในวันหน้า จึงเริ่มทรงศึกษาภาษาอังกฤษต่อพวก
 มิชชันนารีอเมริกันเมื่อพระชนมายุ ๔๐ ปีแล้ว ทรงพยายาม
 เรียนจนทรงรอบรู้ภาษาอังกฤษแล้วจึงได้ทรงศึกษาการเมือง
 ในประเทศตะวันออกเกยวข้องกับฝรั่งมากจนผอน การที่
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคาดนุ้ยไม่ผิด

พอลง พ.ศ. ๒๓๙๓ รัฐบาลอังกฤษ ณ กรุงลอนดอนก็แต่งตั้งให้ เซอร์ เจมส์ บรัค เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาใหม่ อ้างว่าเพราะไทยกีดกันการค้าขายของพวกอังกฤษด้วยภาษาผูกขาด (Monopoly) คือให้เจ้าภาษีนานาจอซื้อขายสินค้าบางอย่างได้แต่คนเดียวเป็นต้น ไม่ประพฤติตรงตามความมุ่งหมายในสัญญาเบอร์นี ทตอังกฤษที่มาในคราวที่กล่าวมาแล้วถึงให้เห็นอำนาจผิดกับทตของบริษัทยอนเดยทเคยมามากวาก่อน ๆ เป็นต้นแต่ว่าด้วยเรอรรบและใช้ภาษาอังกฤษในหนังสือราชการ (ไม่ใช่ภาษามลายูเหมือนแต่ก่อน) จดหมายเหตเรื่องทตอังกฤษคราว เซอร์ เจมส์ บรัค ๕๐๐. ปรากฏว่าไทยมีแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียว ที่ทรงรอบรภาษาอังกฤษพอจะตรวจหนังสือทตไปมากับทตอังกฤษ ซึ่งใหม่ชชนนารอเมริกันแปดให้ถูกต้องได้ ต้องทรงรบนหาทตทตยงทรงผนวชอยู่ ฝ่ายไทยไม่ยอมทำหนังสือสัญญาใหม่ ทตอังกฤษบอกไว้ให้ทราบว่าจะมาอีกในไม่ช้าแล้วก็กลับไปแต่เมื่อทตอังกฤษมานนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่-

หัวทรงประศรวรอยแดว คอมาไมออกกเดือนกเด็จจวรรคต
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเด็จจเถลิงถวัลยราช
 ติมบตเมอ พ.ศ. ๒๓๙๕ พอทนาการทจะเกิดเกยวชองกับ
 อกฤษฎอก ทงโตมเวดาทรงพิจารณาเหตุการณอย ๓ บ
 เพราะในระหวางนของกฤษฎเกิดรบกับพะมา (ครงท ๒) ดว
 พะมาไมยอมทาหนงดอด้ญญา พะมาเพองกฤษฎเอาหัวเมอง
 มอญคองหนอตงแตกปากนาเอราวตมเมองวางกงเบนคณ
 ใหเบนเมองชนของอกฤษฎหมด พะมากตองยอมทาหนงดอ
 ด้ญญาเมอ พ.ศ. ๒๓๙๕ พอเล็จการรบกับพะมาเดว
 อกฤษฎกตงตน จรดบมาว่ากตวกับไทยใน การทจะใหทา
 หนงดอด้ญญา แตครงนรฐบาตองกฤษฎให เซอร จอน
 เบาริง เจาเมองยองกงเบนทต เซอร จอน เบาริง อยท
 เมองยองกงไดทราบกตคคัพทไปจากเมองไทยว่า พระบาท
 ติมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเลวดยราชยเบนพระเจา
 แผนดินพระองคไหม มพระชยาศัยไมทรงรงเกยจฝรง
 ทงโตททรงคักษาทราบภาษาและประเพณีองกฤษฎ ผิดกับ
 ฝูปกครองประเทศคองทางควณอกน จังคิตอ่านทอดทาง

ไมตรีจดหมายถวายเบ็นต์ส่วนตัว ให้กับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตงแตกอนเขามายงกรุงเทพ ฯ ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง คัดการอยู่แถวว่าองกฤษคงกลบมาขอทำหนังสือสัญญาอีก ถ้าไทยขัดแย้งเหมือนอย่างครง เซอร์ เจมส์บรูก คราวของกฤษคงจะใช้กำลังบังคับเหมือนเช่นเคยทำมาแก่จนและพระมา และการทำหนังสือสัญญาจะมีความลำบาก เป็นต้นว่านายรอยเอก เฮนรีเบอร์นมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ ก็เป็นเหตุของบริษัของกฤษทปกครองอินเดีย เซอร์ เจมส์บรูก มาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ ก็เป็นเหตุของหนังสือของ (ดอร์ค ปาดเมอร์ตัน) อัครมหาเสนาบดีของกฤษ มมาถึงอัครมหาเสนาบดีสยาม หรือถ้าออกอย่างหนึ่ง องกฤษยังมีโดยกองประเทศสยามว่าทรงเลิภาพมาแตกอน พึงยกย่องว่าเป็นประเทศเลิหมอกันเมื่อ เซอร์ จอน เบวริง เขามา ด้วยฐานะเป็นเอกอัครราชทูตเชิญพระราชดำذنของสมเด็จพระราชินวิกตอเรีย มาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามอย่างธรรมเนียมในยุโรป เป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตน

โกศลทวน ถึงกระนั้นเมื่อถึงเวลาปรึกษาการที่จะทำหนังสือ
 ดัชนีกัน ก็ปรากฏความลำบากเป็นข้อใหญ่หลายอย่าง
 (เรืองนมแดงอยู่ในหนังสือเรื่องประเทศสยามซึ่ง เซอร์
 จอน เบวริง แดง จะกล่าวในหนังสือเล่มนี้) ด้วย
 ทางฝ่ายอังกฤษได้ตั้งใจแนบแน่นแล้วว่า จะให้ประเทศทาง
 ตะวันออกทำหนังสือดัชนีให้จงได้ ถ้าไม่ทำโดยดีก็จะใช้
 กาดบังคับให้จำต้องทำเหมือนเช่น ประเทศจีน และประเทศ
 พม่า และดัชนีนั้นก็ได้ตั้งใจแนบแน่นว่าจะทำอย่าง
 (Extra Territorial) เช่นได้ทำกับประเทศจีน ฝ่ายข้างไทย
 เวลานี้มีความเห็นพร้อมกันแต่ถึงเวลาจำเป็นจะต้องยอม
 ทำหนังสือดัชนีใหม่กับอังกฤษ ถ้าขัดขวางเหมือนอย่าง
 ครั้ง เซอร์ เจมส์ บรค คงจะเกิดภัยอันตรายแก่บ้านเมือง ต่อ
 เมื่อถึงเวลาปรึกษาขอดัชนีที่จะทำกันปรากฏว่าเกิดความ
 เห็นขัดกันในเรื่องใหญ่ ๆ หลายประการ ข้อความเบื้องต้น
 แดของอังกฤษปรารถนา คือ

ก) จะขอให้พวกฝรั่งตั้งคาขายเหมือนอย่างตมเมือง
 ของฝรั่งชนต่างหาก (นัยว่าจะขอตั้งที่ตำบลข้างหิน แขวง

เมืองชลบุรีแห่งหนึ่ง กับกรมเมณาเจ้าพระยาตรงช่องนนทรี
แขวงจังหวัดพระประแดงแห่ง ๑)

๓) จะตั้งกองสวดเข้ามอญเป็นผู้ปกครองพวกของกฤษท
มอญในประเทศสยาม และคงจะให้ไทยเก็บภาษีอากร
จากของกฤษเพียงในประเภทและפקดที่กำหนดไว้ในหนังสือ
สัญญา หรือว่าโดยย่อคือ จะนำแบบหนังสือสัญญาซึ่ง
ได้ทำกับจีนมาอนุโลมใช้ในประเทศสยาม ในสมัยนั้นความ
เปลี่ยนแปลงจะเป็นอย่างไรในเมืองจีนเพราะทำหนังสือ
สัญญากับอังกฤษ ไทยเรายังหาตระหนักไม่ มีแต่พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียวที่ทรงทราบและ
อาจคาดการได้ เพราะทรงดำริตรวจคนเรือกรวต่าง ๆ
ทางเมืองจีนจากหนังสือภาษาอังกฤษได้.

(ทรงค้างไว้เท่านั้น)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร
นายสนั่น บุญยศิริพันธุ์ เจ้าของ พิมพ์
จุฬาราชมนตรี ๑๑/๒/๒๕๒๒
